

SZAKDOLGOZAT

Fejes Judit

Debrecen

2007

Debreceni Egyetem

Informatikai kar

***SZÁMELMÉLETI FELADATOK
MEGOLDÁSA SZEMÉLYI
SZÁMÍTÓGÉPPEL***

Témavezető:
Dr. Papp Zoltán
egyetemi adjunktus

Készítette:
Fejes Judit
Informatika tanárszak
levelező tagozat

Debrecen

2007

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Néhány szóban a C nyelv sajátosságairól	3
2. Az oszthatóság	4
3. Prímszámok.....	6
4. Eratoszthenész-szitája	7
5. A számelmélet alaptétele.....	9
6. Legnagyobb közös osztó	10
7. Euklidészi algoritmus.....	12
8. Az euklidészi algoritmus kibővített változata.....	15
9. Relatív prím.....	17
10. Rácsok	21
11. Legkisebb közös többszörös	24
12. Néhány nevezetes tétel, sejtés és megállapítás a prímszámokkal és eloszlásukkal kapcsolatban.....	26
13. Feladat	28
14. Ikerprímek, prímhármasok, prímnégyesek	31
15. Pitagoraszai számhármasok	38
16. Két négyzetszám tétel	40
17. Négy négyzetszám probléma	43
18. Fermat sejtés.....	44
19. Számelméleti függvények	44
20. Tökéletes számok	49
21. Nevezetes lineáris felbontási problémák.....	50
21.1. Partíció probléma	50
21.2. Pénzváltási probléma	51
21.3. A Goldbach-sejtés	52
22. Kombinatorikai és egyéb feladatok.....	54
Irodalomjegyzék	61

Bevezetés

Szakkdolgozatomnak egy német nyelvű matematika könyv fordítását, feldolgozását választottam, melynek címe: „Arthur Engel: Mathematisches experimentieren mit dem PC” (Arthur Engel: Matematikai kísérletezés személyi számítógéppel). Az USA-ban is megjelent „New Mathemahical Library” címmel.

A szerző eredeti célja az volt, hogy matematikai példák által motiválja a tanulókat, a hallgatókat és matematikatanárokat, a PASCAL programnyelv elsajátítása. A könyv hét fejezetből áll, ezek közül a Zahlentheoretische Algorithmen (Számelméleti algoritmusok) címűt választottam feldolgozásra. Ennek a könyvnek ez a fejezete azért nyerte meg a tetszésemet, mert magam is matematikatanár vagyok, érdekelnek a számelméleti problémák, felvetések. Külön élményt jelent számomra, hogy ez a könyv PASCAL programnyelven írt matematikai programokat is tartalmaz, ezeknek a C programnyelvbe való átfordításával számot adhatok az informatikatanári szakon szerzett szaktudásomról. Igyekeztem a témát úgy feldolgozni, hogy egy magyar nyelvű lefordított, jól használható szakirodalmat alkossak vele. Mivel az eredeti könyv nem programozás könyv, ezért is tartottam fontosnak a magyar matematika oktatási sajátosságait figyelembe venni, ezáltal egészítettem ki a könyv egyes részeit a számelmélet témakörébe tartozó legfontosabb definíciókkal, tételekkel, példákkal és érdekességekkel, programokkal és programrészekkel.

1. Néhány szóban a C nyelv sajátosságairól

A C típusrendszere

aritmetikai típusok (egyszerű típusok)	származtatott típusok (összetett típusok)	void típus
<i>integrális típusok</i>	tömb	
egész (int, short[int], long[int])	függvény	
karakter (char)	mutató	
felsorolásos	struktúra	
<i>valós típusok</i> (float, double, long double)	union	

A Pascal és a C nyelv adattípusainak összefoglalása

Turbo Pascal			Turbo C		
Típus	Hossza (byte)	Tartománya	Típus	Hossza (byte)	Tartománya
char	1	0-255	char	1	-128- 127
byte	2	0-255	unsigned char	1	0-255
integer	2	-32768-32767	short	2	-32768-32767
			int	2	-32768-32767
word	2	0-65535	unsigned int	2	0-65535
longint	4	-231- 231-1	long	4	-231- 231-1
			unsigned long	4	0-232-1
single	4	$\pm 3.4e \pm 38$	float	4	$\pm 3.4e \pm 38$
real	6	$1e-38 - 1e \pm 38$	-		
double	8	$\pm 1.7e \pm 308$	double	8	$\pm 1.7e \pm 308$
extended	10	$\pm 3.4e-4932-1.1e+4932$	long double	10	$\pm 3.4e-4932-1.1e+4932$
boolean	1	false, true	-		

Logikai adattípus nincs a C nyelvben, hamisnak az int 0 felel meg, minden más értéket igaznak tekint a C. A C-ben a Pascal real típusának nincs pontos megfelelője, helyette a float, illetve a double használatos.

A Pascal program struktúrája

```
program programnév;
var
{ változó_deklarációk }
```

A C program struktúrája:

```
<preprocesszor parancsok>
<típusdefiníciók>
```

{egyéb deklarációk}	<függvény prototípusok>
begin	<globális változók>
{utasítások}	<függvények>
end.	

2. Az oszthatóság

A számelméleti algoritmusok alapja az oszthatóság.

Definíció: Azt mondjuk, hogy az a egész szám osztja a b egész számot, ha létezik c egész szám, hogy $b=ac$. Jelölés: $a|b$. Ekkor a -t b osztójának, b -t a többszörösének nevezzük.

Oszthatósági szempontból a nullát minden egész szám osztja. A nulla nullával való oszthatósága nem jelenti azt, hogy az osztás el is végezhető. Az egységek pedig minden számot osztanak. Egységeknek az 1 egységelem osztóit nevezzük, és e -vel jelöljük.

Tétel: Az oszthatóság tulajdonságai az egész számok körében az alábbiak:

$a|a$ (reflexív)

$a|b$ és $b|c \Rightarrow a|c$ (transzitiv)

$a|b$ és $a|c \Rightarrow a|(b \pm c)$ (additív)

$a|b+c$ és $a|b \Rightarrow a|c$

$a|b \Rightarrow a|bd$

$a|b$ és $a|b+c \Rightarrow a|c$

$a|b$ és $c|d \Rightarrow ac|bd$ (multiplikatív)

$1|a, a|0$

$a|1 \Rightarrow a = \pm 1$

$0|a \Leftrightarrow a = 0$

$ac|bc$ és $c \neq 0, \Rightarrow a|b$

$a|b$ és $b|a \Rightarrow a = \pm b$

$d|a$ és $d|b \Rightarrow d|ax+by$

nem antiszimmetrikus, mert $a|-a$ és $-a|a$, de $a \neq -a$ és nem is szimmetrikus.

Tetszőleges a, b, c, d egész számokra.

Természetes számok körében az oszthatóság antiszimmetrikus is, $a|b$ és $b|a \Rightarrow a=b$ ($a, b \in N$)

Tehát félig rendezési reláció.

Az alábbi program az osztandót és az osztót kéri, majd kiírja a hányadost és a maradékot. A program csak egész számokkal dolgozik.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int a,b,c,e;
int main()
{
    printf("Osztandó="); scanf ("%d",&a);
    printf("Osztó="); scanf ("%d",&b);
    c==a/b;
    printf("Hányados: %d / %d=%d\n ", (int) a, (int) b, (int)
a / (int) b);
    e=a%b;
    printf("Maradék: %d\n", e);
    system("pause");
    return 0;
}
```

Definíció: Ha egy nemzérus a egész számot felírunk $a=bc$ ($b,c \in \mathbb{Z}$) alakban, akkor akkor a egy faktorizációját (szorzattá bontását) kapjuk. Ha b és c egyike sem egység, akkor bc valódi faktorizáció, amelyben b és c valódi osztói a -nak.

Definíció: Az a egész szám egységtől és $\pm a$ -tól különböző osztóit valódi osztónak nevezzük.

Logikai jelekkel: $b|a \wedge \neg(b \sim 1) \wedge \neg(b \sim a) \Rightarrow b$ valódi osztója a -nak.

Írjunk programot, amely kiírja egy 2-nél nagyobb szám összes valódi osztóját!

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
main ()
{
    int szam, osztó;
    printf("\nA a szám összes valódi osztója\n");
    printf("Szám="); scanf ("%d",&szam);
```

```

printf("Osztók= \n");
osztó=2;
while (osztó<=szam/2)
{
    if(szam% osztó==0)
        printf("%d ",osztó);
    osztó++;
}
system("pause");
}

```

3. Prímszámok

A prímszámok vagy törzsszámok nagy jelentőséggel bírnak a matematika történetében. A prímszámok fogalmát már az egyiptomiak és a mezopotámiaiak is ismerték, ám első komoly tanulmányozói a püthagoreusok voltak és e fogalom pontos meghatározását Euklidésznél (Kr.e.300) találunk. Még ma is sok megoldatlan probléma kapcsolódik hozzájuk.

Definíció: A p -t prímszámnak nevezzük, ha $plab$ -t ,akkor pla vagy plb ,(és p nem 0 és különbözik az egységektől). A zérus és az egységek nem törzsszámok, nem prímszámok és nem összetett számok.

Lemma: Minden összetett természetes szám legkisebb valódi osztója prímszám.

Egy p egész szám akkor és csakis akkor prímszám, ha törzsszám.

Ennek megfelelően, írjunk olyan programot, amely megállapítja egy természetes számról, hogy az prímszám, vagy összetett szám, írja ki a program, ha nem természetes számot írunk be, amennyiben 1-et vagy 0-a értéket adtunk a számnak, írja ki hogy nem prímszám és nem összetett szám.

```

#include <stdio.h>
#include <math.h>
#include <stdlib.h>
main()
{

```

```

int szam, osztó;
printf ("Szám:"); scanf ("%d", &szam);
{
    if ((szam==1)|| (szam==0)) printf ("nem prímszám, és
        nem is összetett szám");
    else if (szam>1)
    {
        for (osztó=2; osztó<=sqrt(szam)&& szam%osztó!=0;
            ++osztó);
        if (osztó<=sqrt(szam)||szam==1)
            printf ("Összetett szám");
        else printf ("Prímszám");
    }
    else
        printf ("Nem természetes szám");
}
system ("pause");
}

```

4. Eratoszthenész-szitája

Eratoszthenész, a neves ókori görög matematikus, aki kertjében kifeszített pergamenlapra írta föl a számokat, majd átszúrta a kieső számokat. Laikus szomszédai azt hitték, hogy valamilyen különös szitát készít, ezért nevezték el ezt az eszközt Eratoszthenész-szitájának. Eratoszthenész módszere, melynek segítségével egyszerű kizárásos algoritmussal megállapíthatjuk, egy adott felső határig meg tudjuk adni a prímszámokat.

Ennek megfelelően a természetes számokat felírjuk 2-től n -ig, majd bekarikázzuk az első számot a 2-est, ezután kihúzzuk ennek többszöröseit (azaz minden másodikat). A megmaradó számok közül bekarikázzuk ismét az első, és kihúzzuk ennek többszöröseit (azaz minden harmadikat) s így tovább. Természetesen előfordulhat, hogy egy számot nemcsak egy alkalommal húzunk ki. Nyilván elegendő csupán az 1 és $\sqrt{n}$ közötti p prímeikkel elvégezni a szitálást, mivel ha valamely a szám n -nél kisebb és összetett, akkor van $\sqrt{n}$ -nél kisebb prím osztója. A bekarikázott, illetve a ki nem húzott számok lesznek n -ig az összes prímszámok. A

$\sqrt{n}$ -nél nem nagyobb, bekarikázott számok azért prímszámok, mert nincsen valódi osztójuk. A $\sqrt{n}$ -nél nagyobb, ki nem húzott számok pedig azért prímszámok, mert ellenkező esetben lenne $\sqrt{n}$ -nél nem nagyobb prímtényezőjük, ami nyilvánvalóan $\sqrt{n}$ -nél sem nagyobb, s ezért kihúztuk volna őket.

	(2)	(3)	~~4~~	(5)	~~6~~	(7)	~~8~~	~~9~~	~~10~~
(11)	~~12~~	(13)	~~14~~	~~15~~	~~16~~	(17)	~~18~~	(19)	~~20~~
~~21~~	~~22~~	(23)	~~24~~	~~25~~	~~26~~	~~27~~	~~28~~	(29)	~~30~~
(31)	~~32~~	~~33~~	~~34~~	~~35~~	~~36~~	(37)	~~38~~	~~39~~	~~40~~
(41)	~~42~~	(43)	~~44~~	~~45~~	~~46~~	(47)	~~48~~	~~49~~	~~50~~

Ezt az eljárást Eratoszthenészi-szitának nevezik.

A szitából látható, hogy a prímszámok rendkívül szabálytalanul helyezkednek el a természetes számok között. Azt is észrevehetjük, hogy a szita elején sokkal több prímszám van. Minél nagyobb számokból álló intervallumban keresünk, annál kevesebb számú prímét találunk.

A következő program egy természetes számot kér, majd kiírja eddig a számig a prímszámokat.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int i, j, z[5000], N;
int main(void)
{
    printf("N="); scanf("%d", &N);
    for(i=2; i<=N; ++i)
        z[i]=i;
    for(i=2; i<N; i++)
    {
        for(j=i; j<=N; ++j)
```

```

    {
        if(z[j]!=0 && j!=i && z[j]%i ==0)
            z[j]=0;
    }
}
for(i=2;i<=N;++i)
    if(z[i]!=0)
        printf("%d ", z[i]);
    system("pause");
}

```

5. A számelmélet alaptétele

Gauss fogalmazta meg és bizonyította először 1801-ben, bár jóval előbb felhasználták a tételt.

Tétel: Minden nemzérus és nem egység egész szám sorrendtől és egységtényezőktől eltekintve bontható fel prímszámok szorzatára.

A számelmélet alaptétele azt mutatja, hogy a prímszámok az egész számok építőkövei.

Minden egynél nagyobb természetes szám felírható $n = p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \cdots p_k^{\alpha_k} = \prod_{i=1}^k p_i^{\alpha_i}$ kanonikus alakban, ahol $\alpha_i > 0$. Ezt a műveletet törzstényező felbontásnak nevezzük.

Például: $2880 = 2^6 \cdot 3^2 \cdot 5$

Ez a tétel az egyik oka annak, hogy az 1-et kihagyjuk a prímszámok halmazából. Ha az 1-et prímszámnak vennénk, a tételhez további megkötéseket kellene adnunk.

Írjuk fel a természetes számok törzstényező felbontását!

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int szam, osztó;
main()
{
    printf (" a vizsgálandó szám:"); scanf ("%d", &szam);
    printf ("törzstényezői: ");

```

```

    osztó=1;
do
{
    do { osztó=osztó+1;
    }
    while (szam%osztó!=0);
    do {
        szam=szam/osztó;
        if(szam==1) printf("%d",osztó);
        else printf ("%d*",osztó);
    }
    while (szam%osztó==0);
}
while (szam!=1);
printf("\n");
system ("pause");
}

```

6. Legnagyobb közös osztó

Ismerjük a számok prímtényezős felbontását, kiszámolhatjuk két egész szám legnagyobb közös osztóját.

Ha a és b legalább egyike 0-tól különböző egész. Az a , b közös osztói legnagyobb közös osztójának nevezünk egy d elemet, ha

- (i) d közös osztó, azaz $d|a \wedge d|b$;
- (ii) d az a , b bármely közös osztójának többszöröse, azaz $(d'|a \wedge d'|b) \Rightarrow d'|d$

Jelölés: $d=(a,b)$ vagy $d=\text{lnko}(a,b)$ vagy $d=\text{lnko}\{a,b\}$.

Tulajdonságai:

$$\text{lnko}(0,0)=0$$

$$\text{lnko}(a,b)=\text{lnko}(b,a)$$

$$\text{lnko}(a,1)=1$$

$$\text{lnko}(a,a)=|a| \quad (\mathbb{N}^+ \text{-ban van idempotencia})$$

$$\text{lnko}(a,0)=|a|$$

$$\text{lnko}(a,b)=\text{lnko}(-a,b)$$

$$\text{lnko}(a,b)=\text{lnko}(|a|,|b|)$$

$$\text{lnko}(a,ka)=|a| \text{ bármely } k \in \mathbb{Z}\text{-re}$$

$$\text{lnko}((a,b),c)=(a,(b,c))$$

$$\text{lnko}(a,b)c=(ac,bc) \quad (\forall c \in \mathbb{Q}, ac, bc \in \mathbb{Z} \text{ és } c \neq 0)$$

$$\text{lnko}(a,b)=(a+bc,b)$$

$$\text{lnko}(a,b)=a \Leftrightarrow a|b$$

$$\text{lnko}(ac,bc)=c \text{ lnko}(a,b)$$

$$\text{lnko}\left(\frac{a}{(a,b)}, \frac{b}{(a,b)}\right)=1$$

$$[(a,b)=1 \wedge (a,c)=1] \Rightarrow (a,bc)=1$$

$$n|ab \text{ és } \text{lnko}(a,n)=1, \text{ akkor } n|b$$

$$(a,b)=|a| \Leftrightarrow a|b$$

a, b, c elemei az egész számok halmazának.

Írjunk ki két egész szám legnagyobb közös osztóját!

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
main()
{
    unsigned a, b;
    printf("a="); scanf("%u", &a);
    printf("b="); scanf("%u", &b);
    {
        while (a!=b)
            if (a>b)
                a-=b;
            else
                b-=a;
        printf("A legnagyobb közös osztó: %u.\n", a);
    }
}
```

```

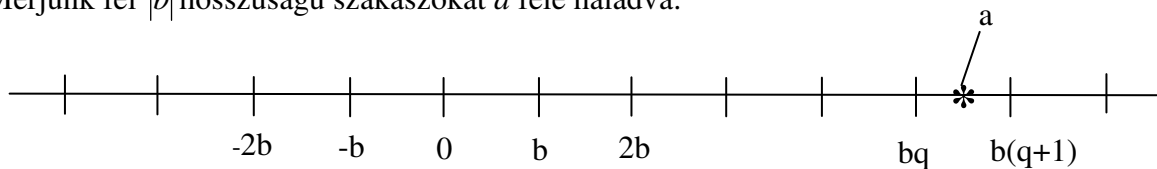
        system ("pause");
    }
}

```

7. Euklidészi algoritmus

Az euklidészi (maradékos) osztás tétele: Bármely a és $b \neq 0$ egész számokhoz egyértelműen léteznek q és r egész számok, melyekre $a=bq+r$ és $0 \leq r < |b|$ vagy $r=0$. (A $b|a$ oszthatóság $b \neq 0$ esetén pontosan akkor teljesül, ha a maradék 0.)

Szemléltetése számegyenesen úgy történik, hogy feltesszük, hogy a is, b is pozitív és $b < a$. Mérjük fel $|b|$ hosszúságú szakaszokat a felé haladva.

Két esetet különböztetünk meg:

1. eset szerint $|b|$ valamely többszöröse egybeesik a -val, így van olyan q egész szám, melyre teljesül: $a=bq$, ekkor $r=0$.

2. eset szerint a két többszörös közé esik: $a=bq+r$, $0 < r < |b|$. A két esetet együttesen tekintve jutunk el az imént említett tételhez. $0 \leq r = a - bq < b$, melyet felírhatunk úgy is, hogy $bq \leq a < b(q+1)$, (ekkor a a $[bq, b(q+1))$ intervallumba esik) így $q \leq \frac{a}{b} < q+1$. Ilyen q egész szám pontosan egy létezik.

$q = \left\lfloor \frac{a}{b} \right\rfloor$, azaz a legnagyobb olyan egész szám, amely még kisebb, vagy egyenlő, mint $\frac{a}{b}$,

$r = a - b \left\lfloor \frac{a}{b} \right\rfloor$. A maradékos osztásnál kapott q számot hányadosnak, az r -et pedig (legkisebb nemnegatív) maradéknak nevezzük. C-ben ezeket a műveleteket $q=a|b$, $r=a \% b$ -vel jelöljük.

Az a és b egész számokon ($b \neq 0$) végrehajtott euklidészi osztások következő sorozatát euklidészi algoritmusnak nevezzük. Az euklidészi algoritmust két egész szám legnagyobb közös osztójának meghatározására használják.

$$a = bq_0 + r_0, \quad 0 < r_0 < |b|,$$

$$b = r_0q_1 + r_1, \quad 0 < r_1 < r_0$$

$$r_0 = r_1q_2 + r_2, \quad 0 < r_2 < r_1$$

.....

.....

$$r_{n-2} = r_{n-1}q_n + r_n, \quad 0 < r_n < r_{n-1},$$

$$r_{n-1} = r_nq_{n+1} + 0, \quad (\text{azaz } r_{n+1} = 0)$$

Tétel: Az euklidészi algoritmus utolsó nem nulla maradéka r_n az a és b legnagyobb közös osztója.

Például: (360,225)

$$a = b \cdot q + r$$

$$360 = 225 \cdot 1 + 135$$

$$225 = 135 \cdot 1 + 90$$

$$135 = 90 \cdot 1 + 45$$

$$90 = 45 \cdot 2 + 0$$

$$(360, 225) = 45$$

A legnagyobb közös osztó rekurziós tétele: Tetszőleges a nemnegatív és b pozitív egész számokra $\text{lko}(a, b) = \text{lko}(b, a \bmod b)$

Erre a tételre épülő rekurziós program:

EUKLIDESZ (a, b)

if $b=0$

then return a

else return EUKLIDESZ ($b, a \bmod b$)

Például: $\text{lko}(30, 21)$

EUKLIDESZ (30,21)=

EUKLIDESZ (21,9)=

EUKLIDESZ (9,3)=

EUKLIDESZ (3,0)=

=3

A program háromszor is behívja az Euklideszi algoritmust. Az algoritmus helyességét az előző tétel garantálja. Ha az algoritmus a 2. sorban az a számmal tér vissza, akkor a b csakis 0 lehet, mert $lnko(a,b)=lnko(a,0)=a$. Az algoritmus hívása nem ismétlődhet végtelen sokszor, mivel a második argumentum szigorúan csökken minden újabb hívásnál, így az algoritmus mindig megadja a helyes választ.

Legyen $a \geq b \geq 0$. A tétel segítségével elő tudjuk állítani a és b egész számok legnagyobb közös osztóját. $(b, a \bmod b)$ lépés ismétlésével, mindig kisebb számpárokat kapunk, míg $(g,0)$ -t el nem érjük.

$lnko(a,b)=lnko(g,0)=g$

Az euklideszi algoritmust megvalósító program:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <dos.h>
unsigned szam1, szam2, maradek;
main()
{
    printf("szam1, szam2: " );
    scanf("%u,%u", &szam1, &szam2);
    if (szam2==0)
    {
        printf("%u\n", szam1);
        system("pause");
        return 0;
    }
    if (szam1==0)
    {
```

```

        printf("%u\n", szam2);
        system("pause");
        return 0;
    }
    if(szam1==szam2)
        printf("A legnagyobb kozos osztó: %u\n", szam1);
    else
    {
        do
        {
            maradék=szam1 % szam2;
            szam1=szam2;
            szam2=maradék;
        }
        while (maradék);
        printf("A legnagyobb kozos osztó %u\n", szam1);
    }
    system("pause");
    return 0;
}

```

8. Az euklideszi algoritmus kibővített változata

Azon x, y együtthatók kiszámítása a célunk, amelyekre

$$d = \text{lnko}(a, b) = ax + by. \quad (1)$$

x és y lehet 0 és negatív is. A KIBŐVÍTETT- EUKLIDESZ algoritmus bemenő adata egy nemnegatív számpár, a kimenet pedig a (d, x, y) számhármasság, amely kielégíti a (1) egyenletet.

kibővített- euklidesz (a, b)

if $b=0$

then return $(a, 1, 0)$

$(d', x', y') \leftarrow \text{KIBŐVÍTETT- EUKLIDESZ}(b, a \bmod b)$

$(d, x, y) \leftarrow (d', y', x' - \lfloor a/b \rfloor y')$

return (d, x, y)

a	b	$\lfloor a/b \rfloor$	d	x	y
99	78	1	3	-11	14
78	21	3	3	3	-11
21	15	1	3	-2	3
15	6	2	3	1	-2
6	3	2	3	0	1
3	0	-	3	1	0

A KIBŐVÍTETT- EUKLIDESZ algoritmus az EUKLIDESZ algoritmus egy változata.

Ahol a, b a bemenő adatok, $\lfloor a/b \rfloor$ a kiszámított érték, d, x, y a visszatérő érték. Mindegyik sor a rekurzó egy újabb szintjét mutatja. A KIBŐVÍTETT- EUKLIDESZ (99, 78) algoritmus a (3, -11, 14) számhármast szolgáltatja, így $\text{lnko}(99, 78) = 3 = 99 \cdot (-11) + 78 \cdot 14$

$b=0$ esetben a KIBŐVÍTETT- EUKLIDESZ algoritmus $d=a$ eredményhez vezet, $x=1$ és $y=0$ együtthatókat is megadja, amelyekkel: $d=a=ax+by$.

$b \neq 0$ esetben az algoritmus először a (d', x', y') számhármast számítja ki, ahol $d' = \text{lnko}(b, a \bmod b)$

Programozása C-ben:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int a,b;
int q;
void dio(int a,int u,int v,int b,int x,int y)
{
    if (b==0)
        printf ("%d %d %d", a,u,v);
    else
```

```

        q=a/b;
        dio(b,x,y,a%b,u-q*x,v-q*y);
    }
main()
{
    printf ("a="); scanf ("%d", &a);
    printf ("b="); scanf ("%d", &b);
    dio (a,1,0,b,0,1);
    system ("pause");
}

```

9. Relatív prím

Definíció: Két vagy több 0-tól különböző egész számot relatív prímnek nevezzük, ha legnagyobb közös osztójuk 1.

Pl: $(17, 61)=1$, $(8, 21)=1, \dots$

Definíció: Az $a_1, a_2, \dots, a_n$ ($n \geq 2$) nem mind zérus számok relatív príme, ha legnagyobb közös osztójuk 1. Ha közülük bármely kettő különböző relatív prím, akkor páronként relatív príme.

A következő program megadja két egész szám legnagyobb közös osztóját és kiírja, hogy azok relatív príme-e vagy sem:

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <dos.h>
int szam1, szam2, maradek,i,n,relprim;
main()
{
    printf("szam1, szam2: " );
    scanf("%d,%d", &szam1, &szam2);
    for (i=2;i<n;i++)
        if (szam2==0)
        {
            printf("%d\n", szam1);

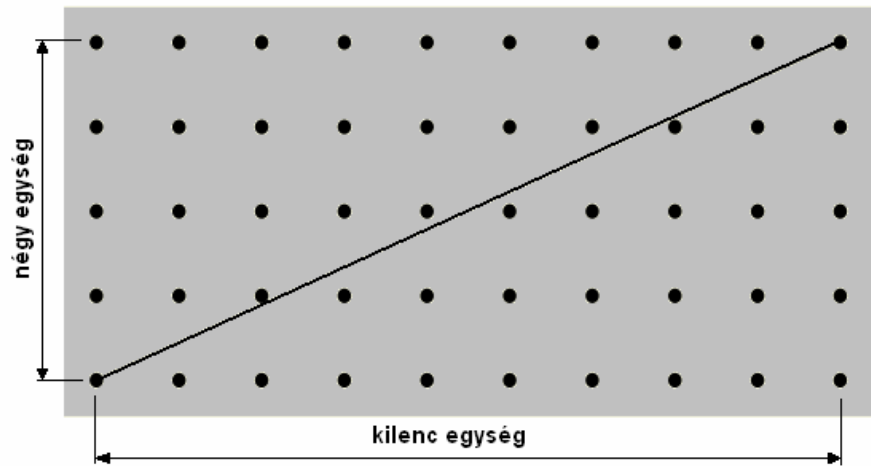
```

```

        system("pause");
        return 0;
    }
    if (szam1==0)
    {
        printf("%d\n", szam2);
        system("pause");
        return 0;
    }
    if(szam1==szam2)
    printf("A legnagyobb kozos osztó: %d\n", szam1);
    else
    {
        do {
            maradék=szam1 % szam2;
            szam1=szam2;
            szam2=maradék;
        }
        while (maradék);
        printf("A legnagyobb kozos osztó %d\n", szam1);
        if(szam1==1)
            printf("Relativ primek.\n");
        else printf("Nem relativ primek.\n");
        system("pause");
    }
}

```

Felvetődik bennünk az a kérdés, hogy mi annak a valószínűsége, hogy véletlenszerűen kiválasztva két egész számot, ezek egymáshoz relatív prímek.

a 4 és a 9 relatív prímek, mert az átló egyetlen rácsponton sem megy keresztül

Annak valószínűsége, hogy egy tetszőleges szám osztható a p prímmel $1/p$ -vel egyenlő. Ebből következik, hogy annak a valószínűsége, hogy mindkét szám osztható ezzel a prímmel, $1/p^2$, annak a valószínűsége, hogy legalább egyikük nem osztható vele, $1-1/p^2$. Annak a valószínűségét, hogy két szám relatív prím, úgy kapjuk, hogy felírjuk annak az eseménynek a valószínűségét, hogy egyik prímszám sem osztja őket. Ekkor tehát minden prímszámmra felírjuk és összeszorozzuk az $1-1/p^2$ valószínűséget:

$$p = \prod \left(1 - \frac{1}{q^2} \right)$$

$$\frac{1}{p} = \frac{1}{1 - \frac{1}{2^2}} * \frac{1}{1 - \frac{1}{3^2}} * \frac{1}{1 - \frac{1}{5^2}} \dots$$

$$\frac{1}{p} = \left(\sum_{n \geq 0} \frac{1}{2^{2n}} \right) * \left(\sum_{n \geq 0} \frac{1}{3^{2n}} \right) * \left(\sum_{n \geq 0} \frac{1}{5^{2n}} \right) \dots = \sum_{n \geq 1} \frac{1}{n^2} = \frac{\pi^2}{6} \Rightarrow p = \frac{6}{\pi^2} \quad (\pi \text{ közelítése Euler}$$

$$\text{módszere } \frac{\pi^2}{6} = 1 + \frac{1}{2^2} + \frac{1}{3^2} \dots)$$

Tétel: Két szám relatív prímiségének valószínűsége: $\frac{6}{\pi^2}$

Annak a valószínűsége, hogy két véletlenül választott egész szám relatív prím, körülbelül 60%.

$$s = \sum_{n \geq 1} \frac{1}{n^2} = 1 + \frac{1}{4} + \frac{1}{9} + \dots + \frac{1}{n^2} + F(n)$$

$$F(n) = \frac{1}{(n+1)^2} + \frac{1}{(n+2)^2} + \dots$$

$$\int_{n+0.5}^{n+1.5} \frac{dx}{x^2} = \left[-\frac{1}{x} \right]_{n+0.5}^{n+1.5} = \frac{1}{n+0.5} - \frac{1}{n+1.5}$$

$$F(n) \approx \int_{n+0.5}^{\infty} \frac{dx}{x^2} = \left[-\frac{1}{x} \right]_{n+0.5}^{\infty} = \frac{1}{n+0.5}$$

Miután $F(n)$ -nek jó becslést találtunk, számoljuk ki először $s(n)$ -t, a kerekítési hibák minimalizálása végett, és adjuk hozzá $\frac{1}{n+0.5}$.

Teszteljük $n=500, 1000, 1500\dots$

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int i,n,j;
double osszeg, x, y, v,z;
main ()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n); osszeg=0;
    j=n;
    for (i=1; i<n+1; i++){
        x=(1/(double)j);
        y=(x/(double)j);
        osszeg=osszeg+y;
        j=j-1;
    }
    j=j+1;
    z=n+0.5;
    v=1/z;
    osszeg=osszeg+v;
```

```

printf("osszeg= %12.10lf\n",osszeg);
system ("pause");
}

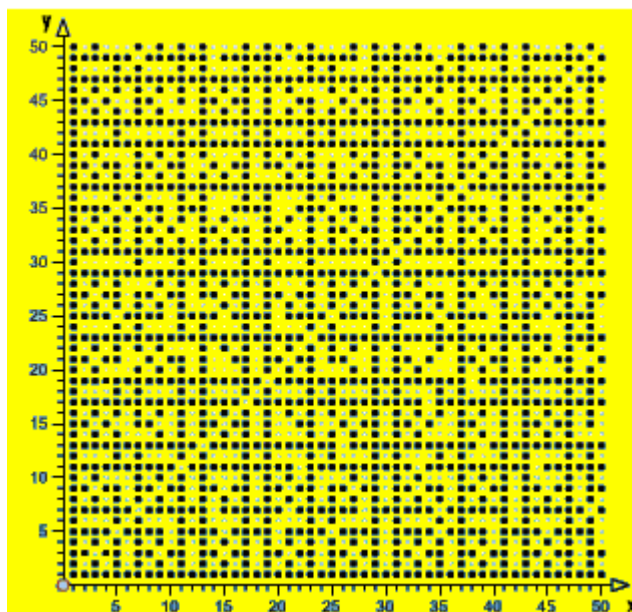
```

n	tseta
500	1.6449340675
1000	1.6449340669
1500	1.6449340669

10. Rácsok

Legyen Z^2 a síkbeli rács, azon pontok halmaza, mely tartalmazza az (x, y) egész koordinátájú pontokat. Legyen $s(n)$ azoknak az (x, y) koordinátájú pontok száma, amelyek relatív prímek, és amelyekre $1 \leq x, y \leq n$ teljesül az n által meghatározott négyzetben. $p(n) = \frac{s(n)}{n^2}$ a valószínűsége, hogy $(x, y) = 1$. Minden látható pont végtelen sok pontot elrejt (kx, ky) $k=2,3,4,..$ pontokat is. Ebből sejthetjük, hogy $p(n) \rightarrow 0, n \rightarrow \infty$

Szemléletesen: a és b egész szám pontosan akkor relatív prímek, ha a Descartes-féle koordinátarendszerben az (a, b) koordinátájú pont „látszik” az origóból, azaz nincsen egész koordinátájú pont az origó és az (a, b) pont között.

Fekete pontok: x és y relatív prímek

Fehér pontok: x és y nem relatív prímek.

Pl: $n=10$ esetben 63 pont fekete és 37 pont fehér, azaz $p(n)=0.63$ (63%) a valószínűsége, hogy $n \times n$ -es négyzetben az adott pont relatív prímek határoz meg.

Az alábbi program egy számot kér, majd az $n \times n$ -es Descartes-koordináta-rendszerbeli pontokat megvizsgálva kiírja, hogy hány pont tud relatív prímeket meghatározni, és megadja, hogy mekkora valószínűséggel.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int i, j, n, s=0;
double p, x;
int lkko(int a, int b)
{
    if (b==0)
        return a;
    else return lkko(b, a%b);
}
main()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    for (i=1; i<n+1; i++)
        for (j=1; j<n+1; j++)
            if (lkko(i, j) == 1)
                s=s+1;
    x=n;
    p=s/x;
    printf("s= %d\n", s);
    printf("p= %lf\n", p);
    system ("pause");
}
```

A program futásának eredménye:

n	$s(n)$	$p(n)$
10	63	0.63000
20	255	0.63750
40	979	0.61187
50	1547	0.61880
100	6087	0.60870
120	8771	0.60910
150	13715	0.60956
200	24463	0.61157

$n=30000$ -et esetén $n^2 = 9E + 08$ pontot kellene tesztelni, ez az előbbi számokhoz képest igen nagy szám, ezért elégedjünk meg szűrőpróbaszerűen 10000 ponttal. A programban a *rand()* függvényt használjuk, mely a számok véletlenszerű előállítását végzi. Az $m=10000$, $n=30000$ konstansokat a változók előtt deklaráljuk.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <time.h>
const m=10000;
const n=30000;
int a,b,i,szam;
int lkko(int a,int b)
{
    if (b==0)
        return a;
    else return lkko(b,a%b);
}
main()
{
    srand( time(0) );
    szam=0;
    for (i=1; i<m+1; i++)
```

```

{
a=1+rand()%(n)/100;
b=1+rand()%(n)/100;

if (lkk(a,b)==1)
szam=szam+1;
}
printf("szam= %d\n",szam);
system ("pause");
}

```

11. Legkisebb közös többszörös

A legkisebb közös többszörös: A 0-tól különböző a , b elemek legkisebb közös többszörösének nevezünk egy m elemet, ha

- (i) m közös többszörös, azaz $a|m \wedge b|m$
- (ii) m az a , b bármely közös többszörösének osztója, azaz $(a|m' \wedge b|m') \Rightarrow m|m'$

Jele: $[a,b]$.

Tétel: Ha zérustól különböző elemeknek van legnagyobb közös osztója, akkor van legkisebb közös többszöröse is, és fennáll:

$$(a,b) \cdot [a,b] = ab$$

$$[a,b] = \frac{ab}{(a,b)}, \text{ speciálisan } [a,b] = ab, \text{ ha } a \text{ és } b \text{ relatív prímek.}$$

Az egész számok halmazán a legkisebb közös többszörös az alábbi tulajdonságokkal rendelkezik még minden $a, b, c \in \mathbb{Z}$ -re :

$$[a,a] = |a| \quad (\mathbb{Z}^+ \text{-ban van idempotencia})$$

$$[a,b] = [b,a]$$

$$[a,b]c = [ac,bc] \quad (\forall c \in \mathbb{Q}, ac, bc \in \mathbb{Z} \setminus \{0\})$$

$$[[a,b]c] = [a[b,c]]$$

Írjunk olyan programot, amely meghatározza két pozitív egész szám legnagyobb közös osztóját és legkisebb közös többszörösét.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int a,b,x,y,u,v,lnko,lkkt;
main ()
{
    printf ("a="); scanf ("%d", &a);
    printf ("b="); scanf ("%d", &b);
    x=a; y=b; u=a; v=b;
    while (x!=y)
    {
        if (x<y)
        {
            y=y-x; v=u+v;
        }
        else
        {
            x=x-y; u=u+v;
        }
    }
    lnko=x; lkkt=(u+v) / 2;
    printf("lnko= %d\n",lnko);
    printf("lkkt= %d\n",lkkt);
    system ("pause");
}
```

12. Néhány nevezetes tétel, sejtés és megállapítás a prímszámokkal és eloszlásukkal kapcsolatban

A prímek eloszlásával számos matematikus foglalkozott, köztük Pierre de Fermat, Bernhard Riemann, George Hardy és Erdős Pál.

Tétel: A prímszámok száma végtelen. Ezt a tételt Euklidesz bizonyította be az Elemek IX. könyvében.

Minden 3-nál nagyobb p prímszám $6k+1$ vagy $6k-1$ alakú, ahol $k=1, 2, 3, \dots$ természetes szám.

Tétel: Végtelen sok $4k-1$ alakú prímszám van.

Tétel: Végtelen sok $4k+1$ alakú prímszám van.

Viszont nem minden n -re adnak a $4k+1$, illetve a $4k-1$ képletek prímszámokat.

Tétel: $4n+3$ alakú prímek száma végtelen.

Csebisev igazolta Joseph Bertrand sejtését, mely szerint minden, 1-nél nagyobb természetes szám és kétszerese között van prímszám. Szintén Csebisev nevéhez fűződik az alábbi tétel: A $[2, x]$ intervallumbeli prímszámok sűrűsége asszimptotikusan két 1 körüli korlát között marad:

$$c_1 < \frac{\pi(x)}{\frac{x}{\log x}} < c_2, \text{ ahol } 0.922 < c_1 < 1 < c_2 < 1.105$$

Fermat sejtése: A $2^{2^n} + 1$ alakú számok prímek. A sejtés csak $n \leq 4$ -re bizonyított, bizonyos n -ekre cáfolt, a legtöbb n -re nyitott.

Fermat-féle prímek:

$$F_0 = 2^1 + 1 = 3$$

$$F_1 = 2^2 + 1 = 5$$

$$F_2 = 2^4 + 1 = 17$$

$$F_3 = 2^8 + 1 = 257$$

$$F_4 = 2^{16} + 1 = 65537$$

...

Euler 1750-ben megállapította, hogy $2^{31} - 1$ prímszám. 1876-ban Lucas bebizonyította, hogy $2^{127} - 1$ prímszám.

Mersenne-prímek: Egy $2^n - 1$ alakú szám csak akkor lehet prím, ha n prím. Néhány Mersenne-prím: 3,7,31,127,8191. A Mersenne-képlet szerint összeállított számok között nagyon sok összetett szám van és nem mindegyik állítható elő ilyen alakban. Nyitott kérdés, hogy hány van belőlük. A számítógépek megjelenésével előkerültek a nagy Mersenne-prímek is. Például: 1999-ben Nayan Hajratwala 2098960 számjegyű Mersenne prímet talált. A program egy Pentium 350 MHz-es számítógépen futott 111 napig. A prímszám: $2^{6972593} - 1$. 2001-ben Michael Cameron találta meg a Nagy Internetes Mersenne-féle Prímkutatás (GIMPS) keretében 4053946 számjegyű $2^{13466917} - 1$. Cameron egy egyszerű otthoni számítógépet használt, mely a programot 45 napig futtatta. 2003-ban Michael Shafer megtalálta a $2^{20996011} - 1$ prímszámot, mely 6320430 számjegyből áll. A keresőprogram az egyetem 2 GHz-es Pentium 4-es számítógépén futott 19 napig. 2006. szeptember 4-én fedezték fel a 44-edik Mersenne-prímet, ez a $2^{32\ 582\ 657} - 1$ szám, amely 9 808 358 számjegyű. Ez egyben a jelenleg ismert legnagyobb prímszám és ez a GIMPS projekt tizedik prímrekordja.

Dirichlet tétele: Egy olyan számtani sorozatban, amelynek első tagja és különbsége relatív prím, végtelen sok prímszám van. L. Dirichlet nevezetes tétele azt állítja, hogy minden $a, a+q, a+2q, a+3q, \dots$

számtani sorozatban végtelen sok prím van, feltéve, hogy a és $q > 0$ relatív prímelek.

Euler felfedezte, hogy az $x^2 + x + 41$ polinom csupa prímszámot ad $x=0,1,2,\dots,39$ esetén. Később azt is felfedezték, hogy az $x^2 + 79x + 1601$ polinom az $x=0,1,2,\dots,79$ értékek mindegyikére prímszámot ad.

A prímszámtételt Gauss 15 évesen megsejtette, hogy a prímszámok száma fordítottan arányos a logaritmusával, de igazolni nem tudta sejtését. A tétel analitikus bizonyítását két francia matematikus Hadamard és De la Vallée Poussin nevéhez fűződik, akik 1896-ban egymástól függetlenül, egyidejűleg bizonyította be. Elemi bizonyítást adott Erdős Pál és A. Selberg.

$$\text{Jelölje } \pi(n) \sim \frac{n}{\ln n}, \frac{\pi(n)}{n} \sim \ln n, \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{\frac{\pi(n)}{n}}{\ln n} = 1$$

Felvetődött az a kérdés, hogy miként oszlanak el a prímszámok a természetes számok között. 10-ig 4 darab, 100-ig 25 darab, 1000-ig 168 darab, 10000-ig 1239 darab prímszám van.

Tétel: a szomszédos prímszámok közötti hézagok közt előfordulnak tetszés szerinti nagyok.

Faktoriális prímek: Olyan prímszámok, amelyek egy pozitív egész szám faktoriálisánál eggyel nagyobbak, vagy kisebbek.

Sophie-Germain prímek: Olyan prímszámok, amelyekre igaz, hogy a kétszeresüknél eggyel nagyobb szám is prím.

Napjainkban is tart az a verseny, amelyben számítógépes intézetek és azok tudósai vesznek részt, a céljuk az, hogy minél nagyobb prímszámokat találjanak. A fent említett prímszaládok rekordjának birtoklásáért is folyik a küzdelem.

13. Feladat

Feladat az elemek szitálására:

Megadhatunk-e 1983 különböző természetes számot, melyek ≤ 10000 , és ahol semelyik három nem alkot számtani sorozatot?

$a < b < c$ illetve számtani sorozatot alkotnak, ha $2b = a + c$ vagy $c = 2b - a$. A 2 és 10000 közötti számok közül szitáljuk ki azokat az elemeket, amelyek egy számtani sorozatot alkotnak.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int i, j, k, v, z, s;
int y;
int x[10000];
int a[10000];
main()
{
    for (i=0; i<10000; i++)
        x[i]=1;
    a[0]=0; a[1]=1; i=1; j=1;
```

```

do
{
    for (k=0; k<j;k++)
    {
        v=a[k];
        z=2*i;
        x[z-v]=0;
    }
do
{
    i=i+1;
    y=x[i];
}
while (y!=1);
j=j+1; a[j]=i;
}
while (j!=256);
for (i=0; i<257; i++)
printf("%5d",a[i]);
system("pause");
}

```

A megoldás:

0	1	3	4	9	10	12	13	27	28	30	31	36	37	39	40
81	82	84	85	90	91	93	94	108	109	111	112	117	118	120	121
243	244	246	247	252	253	255	256	270	271	273	274	279	280	282	283
324	325	327	328	333	334	336	337	351	352	354	355	360	361	363	364
729	730	732	733	738	739	741	742	756	757	759	760	765	766	768	769
810	811	813	814	819	820	822	823	837	838	840	841	846	847	849	850
972	973	975	976	981	982	984	985	999	1000	1002	1003	1008	1009	1011	1012
1053	1054	1056	1057	1062	1063	1065	1066	1080	1081	1083	1084	1089	1090	1092	1093
2187	2188	2190	2191	2196	2197	2199	2200	2214	2215	2217	2218	2223	2224	2226	2227
2268	2269	2271	2272	2277	2278	2280	2281	2295	2296	2298	2299	2304	2305	2307	2308
2430	2431	2433	2434	2439	2440	2442	2443	2457	2458	2460	2461	2466	2467	2469	2470
2511	2512	2514	2515	2520	2521	2523	2524	2538	2539	2541	2542	2547	2548	2550	2551
2916	2917	2919	2920	2925	2926	2928	2929	2943	2944	2946	2947	2952	2953	2955	2956
2997	2998	3000	3001	3006	3007	3009	3010	3024	3025	3027	3028	3033	3034	3036	3037
3159	3160	3162	3163	3168	3169	3171	3172	3186	3187	3189	3190	3195	3196	3198	3199
3240	3241	3243	3244	3249	3250	3252	3253	3267	3268	3270	3271	3276	3277	3279	3280
6561A folytatáshoz nyomjon meg egy billentyűt . . .															

Feladat egy adott intervallumban lévő prímszámok vizsgálatára

Egy olyan programot szeretnénk írni, amely azt vizsgálja, hogy egy n szám prímszám.

A következő program két páratlan a és b számot kér, amelyek $1 < a < b$ feltételnek megfelelnek, majd kiírja azt az számot, ahány prímszám található az $[a, b]$ intervallumban.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int a,b,x,szam;
int prim(int n,int d)
{
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
    else return prim(n,d+2);
}
main()
{
    printf ("Két páratlan számot kérek, ahol a<b\n a,b:");
    scanf ("%d,%d",&a,&b);
    x=a;
    szam=0;
    do
    {
        if (prim(x,3))
            szam=szam+1;
        x=x+2;
    }
    while (x<=b);
    printf ("primek száma az [a,b] intervallumban: %d\n",szam);
    system ("pause");
}
```

Ezzel a programmal megvizsgálhatjuk azt is, hogy hány prímszám található 10000, 30000, 100000, 1000000 után. Nézzük meg, százasával a prímek darabszámát.

Pl: [10001,10099] intervallumban 11 darab prímszám található, [10101,10199] intervallumban 12 darab prímszám található. Ennek megfelelően:

10000 után: 11, 12, 10, 12, 10, 8, 12, 11, 10, 10. Átlag: 10.6

30000 után: 9, 12, 9, 9, 9, 9, 9, 8, 13, 8. Átlag: 9.5

100000 után: 6, 9, 8, 9, 8, 10, 8, 7, 6, 10. Átlag: 8.1

1000000 után: 6, 10, 8, 8, 7, 7, 10, 5, 6, 8. Átlag: 7.5

Egy a, b intervallumban $\int_a^b \frac{1}{\ln x} dx = \frac{b-a}{\ln \frac{a+b}{2}}$ prímszám várható.

A feladatnál $b-a=98$. Ebből következően a várható értékek:

$$\frac{98}{\ln 10500} = 10.6, \quad \frac{98}{\ln 30500} = 9.5, \quad \frac{98}{\ln 100500} = 8.5, \quad \frac{98}{\ln 1000500} = 7.1$$

14. Ikerprímek, prímhármasok, prímnégyesek

Már az ókorban megfigyelték, hogy a prímek gyakran párokban fordulnak elő, mint például a 11 és a 13, a 29 és a 31 vagy az 59 és a 61, ezeket ikerprímeknek nevezik. A prímek gyakran csoportosan is felbukkannak, mint például a 101, 103, 107, 109, 113 sorozat esetén.

Régóta gyanították azt is, hogy ez a jellegzetesség az egész számok körében folyamatosan ismétlődik, azonban ezt eddig nem sikerült bizonyítani. Bizonyíték hiányában viszont feltételezhető volt az is, hogy kellően nagy számok esetén már nem fordulnak elő sem ikerprímek, sem prímcsoportok. Ha két prímszám különbsége 2, akkor azokat ikerprímszámoknak nevezzük. Általános formája: $(p, p+2)$

Ikerprímek 2000-ig

(3, 5), (5, 7), (11, 13), (17, 19), (29, 31), (41, 43), (59, 61), (71, 73), (101, 103), (107, 109), (137, 139), (149, 151), (179, 181), (191, 193), (197, 199), (227, 229), (239, 241), (269, 271), (281, 283), (311, 313), (347, 349), (419, 421), (431, 433), (461, 463), (521, 523), (569, 571), (599, 601), (617, 619), (641, 643), (659, 661), (809, 811), (821, 823), (827, 829), (857, 859), (881, 883), (1019, 1021), (1031, 1033), (1049, 1051), (1061, 1063), (1091, 1093), (1151,

1153), (1229, 1231), (1277, 1279), (1289, 1291), (1301, 1303), (1319, 1321), (1427, 1429), (1451, 1453), (1481, 1483), (1487, 1489), (1607, 1609), (1619, 1621), (1667, 1669), (1697, 1699), (1721, 1723), (1787, 1789), (1871, 1873), (1877, 1879), (1931, 1933), (1949, 1951), (1997, 1999)

A legnagyobb ismert ikerprímek:

$100314512544015 \cdot 2^{171960} \pm 1$ (2006. június 20. – Csajbók Tímea, dr. Farkas Gábor, dr. Járai Antal, Járai Zoltán, Kasza János)

$2003663613 \cdot 2^{195000} \pm 1$ (2007. január 15. – Eric Vautier, Franciaország, a Twin Prime Search (TPS) projekt és a PrimeGrid (BOINC platform) segítségével)

A prímszámok sorozatában elég messze menve, két szomszédos prímszám közötti hézag tetszés szerinti nagy lehet, így ritkán helyezkednek el a prímek között. A számelméletnek nem megoldott problémája, hogy az ikerprímszámok száma véges-e vagy végtelen, ebből következően verseny folyik az aktuálisan legnagyobb ikerprím számpár megtalálásáért, és találnak is elég gyakran elég nagy ikerprímeket. A prímek reciprokösszege divergens, ami azt jelenti, hogy a prímek reciprocai „lassan” fogynak, azaz maguk a prímek lassan növekednek, vagyis a prímek viszonylag sűrűn helyezkednek el a pozitív egészek között. Az ikerprímszámok reciprokaiból képzett sor konvergens, azaz véges összeghez tart. Ez azt mutatja, hogy az ikerprímszámok, ha egyáltalán van belőlük végtelen sok, viszonylag ritkán fordulnak elő.

A következő program két számot kér, és kiírja a közöttük levő ikerprímeket:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int a,b,x;
int prim(int n,int d)
{
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
```

```

        else return prim(n,d+2);
    }
main()
{
    printf ("a,b="); scanf ("%d, %d",&a, &b);
    x=6*trunc(a/6)+5;
    do
    {
        if (prim(x,5))
            if (prim(x+2,5))
                printf ("%d  %d\n ", x, x+2);
        x=x+6;
    }
    while (x<=b-2);
    system ("pause");
}

```

Nézzük meg, hogy a=1000000 és b=1001000 között hány ikerprím található.

Figyeljük, meg, hogyan oszlanak el az ikerprímek.

1000000-1000100	1000037,1000039
1000101-1000200	-
1000201-1000300	1000211, 1000213; 1000289, 1000291
1000301-1000400	-
1000401-1000500	1000427,1000429
1000501-1000600	1000577,1000579
1000601-1000700	1000619,1000621;1000667,1000669
1000701-1000800	1000721,1000723
1000801-1000900	1000847,1000849;1000859,1000861
1000901-1001000	1000919,1000921

Láthatjuk, hogy a második és a negyedik rész üres. Megfogalmazhatunk ezzel kapcsolatban egy másik feladatot is, így:

Dobjunk 11 golyót 10 rekeszbe. Hány rekesz marad üresen? Valamelyik cella 0.9^{11} valószínűséggel marad üresen. Az összesre vonatkoztatva $10 \cdot 0.9^{11} = 3.138$ cella várható üresnek.

Prímhármaskok 2000-ig

5,7,11 ; 7,11,13 ; 11,13,17 ; 13,17,19 ; 17,19,23 ; 37,41,43 ; 41,43,47 ; 67,71,73 ; 97,101,103 ;
101,103,107 ; 103,107,109 ; 107,109,113 ; 191,193,197 ; 193,197,199 ; 223,227,229 ;
227,229,233 ; 277,281,283 ; 307,311,313 ; 311,313,317 ; 347,349,353 ; 457,461,463 ;
461,463,467 ; 613,617,619 ; 641,643,647 ; 821,823,827 ; 823,827,829 ; 853,857,859 ;
857,859,863 ; 877,881,883 ; 881,883,887 ; 1087,1091,1093 ; 1091,1093,1097 ;
1277,1279,1283 ; 1297,1301,1303 ; 1301,1303,1307 ; 1423,1427,1429 ; 1427,1429,1433 ;
1447,1451,1453 ; 1481,1483,1487 ; 1483,1487,1489 ; 1487,1489,1493 ; 1607,1609,1613 ;
1663,1667,1669 ; 1693,1697,1699 ; 1783,1787,1789 ; 1867,1871,1873 ; 1871,1873,1877 ;
1873,1877,1879 ; 1993,1997,1999 ;

A prímhármaskok felírásának általános formája: (p, p+2, p+6) illetve (p, p+4, p+6)

Prímhármaskok (p, p+2, p+6) alapján:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int a,b,p;
int prim(int n,int d)
{
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
    else return prim(n,d+2);
}
main()
{
    printf ("a,b="); scanf ("%d, %d",&a, &b);
```

```

p=6*trunc(a/6)+5;
do {
    if (prim(p,3))
    if (prim(p+2,3))
    if (prim(p+6,3))
    printf("%d      %d      %d\n",p,p+2,p+6);
    p=p+6;
}
while (p<=b);
system ("pause");
}

```

A prímhármasok felírásának általános formája: (p, p+4, p+6)

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int a,b,p;
int prim(int n,int d)
{
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
    else return prim(n,d+2);
}
main()
{
    printf ("a,b="); scanf ("%d, %d",&a, &b);
    p=6*trunc(a/6)+5;
    do {
        if (prim(p,3))
        if (prim(p+4,3))
        if (prim(p+6,3))

```

```

        printf ("%d      %d      %d\n", p, p+4, p+6);
        p=p+4;
    }
    while (p<=b);
system ("pause");
}

```

A megmaradt prímhármasok kiíratása a következő programmal történik:

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int a,b,p;
int prim(int n,int d)
{
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
    else return prim(n,d+2);
}
main()
{
    printf ("a,b="); scanf ("%d, %d",&a, &b);
    p=3*trunc(a/2)+0;
    do {
        if (prim(p,3))
            if (prim(p+4,3))
                if (prim(p+6,3))
                    printf ("%d      %d      %d\n", p, p+4, p+6);
        p=p+4;
    }
    while (p<=b);
    system ("pause");
}

```

```
}
```

Prímnégyesek 2000-ig

5,7,11,13;   11,13,17,19;   101,103,107,109;   191,193,197,199;   821,823,827,829;
1481,1483,1487,1489;   1871,1873,1877,1879;

Észrevehető, hogy a prímnégyesek 11-től kezdve 1, 3, 7, 9-re végződnek. Írjunk programot ami előállítja:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int a,b,p;
int prim(int n,int d)
{
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
    else return prim(n,d+2);
}
main()
{
    printf ("a,b="); scanf ("%d, %d",&a, &b);
    p=6*trunc(a/6)+5;
    do {
        if (prim(p,3))
            if (prim(p+2,3))
                if (prim(p+6,3))
                    if (prim(p+8,3))
                        printf("%d      %d      %d      %d\n",p,p+2,p+6,p+8);
        p=p+6;
    }
    while (p<=b);
}
```

```

    system ("pause");
}

```

15. Pitagoraszai számhármások

Definíció: Az $x^2 + y^2 = z^2$ egyenlet pozitív egész megoldásait pitagoraszai számhármásoknak nevezzük. Ha még $(x, y, z)=1$ is teljesül, akkor a számhármast primitív pitagoraszai számhármásoknak nevezzük. Keressük az $x^2 + y^2 = z^2$ másodfokú diofantoszi egyenlet megoldásait. Diofantoszi egyenleten olyan egész együtthatós egyenletet értünk, melynek megoldásait is az egész számok körében keressük.

Azonnal látszik, hogy az egyenlet megoldható (például 3, 4, 5 számhármast megoldás), sőt egy olyan x, y, z megoldást, ahol $(x, y, z)=1$ tetszőleges d pozitív egésszel beszorozva a kapott dx, dy, dz számhármast nyilván megoldás.

Megmutatjuk, hogy az alapmegoldásból is végtelen sok van, sőt elő tudjuk állítani az összes alapmegoldást és így az összes megoldást is alkalmas paraméterek segítségével:

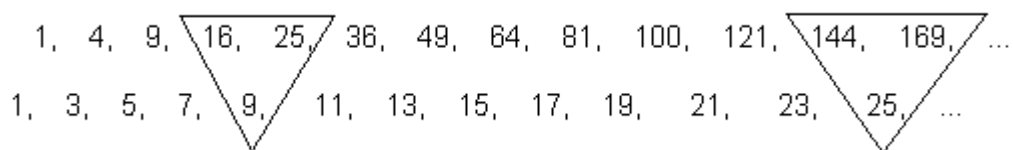
Tétel: $x^2 + y^2 = z^2$ ($x, y, z \in \mathbb{N}^+$) diofantoszi egyenlet összes megoldását az úgynevezett pitagoraszai számhármások adják. A számhármások alakja:

$x = m^2 - n^2, y = 2mn, z = m^2 + n^2$, vagy $x = 2mn, y = m^2 - n^2$ és $z = m^2 + n^2$, ahol $(m, n) = 1$ és $m > n$.

Az alapmegoldások többszörösei pedig: $x = (m^2 - n^2)d, y = 2mnd, z = (m^2 + n^2)d$, vagy $x = 2mnd, y = (m^2 - n^2)d, z = (m^2 + n^2)d$, ahol d tetszőleges pozitív egész, az m és n pozitív egész.

Lemma: Ha két természetes szám felírható két négyzetszám összegeként, akkor a szorzatuk is.

A pitagoreusok találták meg a pitagoraszai számhármások korlátlan mennyiségben való előállításának egy módját. Ha egy sorba a négyzetszámokat és azok alá a páratlan számokat írjuk, akkor az alsó sor minden négyzetszámahoz a felső sor két száma csatlakozik. Ezek hárman pitagoraszai számhármast alkotnak:

Példák (n tetszőleges pozitív egész):

y	3	8	7	20	12	9	28	11	33	16	48	36	13	39	65	20	
x	4	15	24	21	35	40	45	60	56	63	55	77	84	80	72	99	
z	5	17	25	29	37	41	53	61	65	65	73	85	85	89	97	101	...

A Pitagorasz-tétel értelmében x, y, z egy derékszögű háromszög oldalai.

Pitagorasz és követői végtelen sok primitív pitagorasz számhármast adtak meg a következő módon:

$$x=n, y=\frac{n^2-1}{2} \text{ és } z=\frac{n^2+1}{2}, \text{ ahol } n=3,5,7,9,\dots$$

Platon a pitagorasz számhármast a következő módon állította elő:

$$x=n, y=\left(\frac{n}{2}\right)^2 - 1 \text{ és } z=\left(\frac{n}{2}\right)^2 + 1, \text{ ahol } n=4,6,8,10,\dots$$

Írjunk olyan programot, amely egy maximum értéket kér, és a $max=z$ értékig kilistázza azokat az (x, y, z) számhármastokat amelyek eleget tesznek az $x^2 + y^2 = z^2$ egyenletnek.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int ggt(int a, int b)
{
    if (b==0)
        return a;
    else return ggt(b, a%b);
}
int z, n, x, y, max;
main()
{
    printf ("max="); scanf ("%d", &max);
    z=1;
    while (z<=max)
```

```

{
    z=z+1; n=z*z;
    x=trunc(sqrt(n/2)); y=x;
    do
    {
        while (x*x+y*y>n)
            y=y-1;
        if (x*x+y*y<n) x=x+1;
        else
        {
            if (ggt(x,y)==1)
                printf("y=%4d x=%4d z=%5d\n", y, x, z);
            x=x+1; y=y+1;
        }
    }
    while (x*x<=n);
}
system ("pause");
}

```

16. Két négyzetszám tétel

Az $x^2 + y^2 = n$ (n természetes szám) egyenlet megoldhatósága azt jelenti, hogy n természetes szám felbomlik két négyzetszám összegére.

Tétel: $p=4k+1$ és p prím, úgy p előáll két négyzetszám összegeként.

A $4n-1$ alakúak viszont soha nem állíthatók elő két négyzetszám összegeként.

Eulertől származik a következő eredmény: pontosan azok a számok bonthatók fel két négyzetszám összegére, amelyek prímfelbontásában $4k-1$ alakú prímszám nem fordul elő páratlan hatványon.

Mely számok állíthatók elő két négyzetszám összegeként?

Példa:

$$1 = 1^2 + 0^2$$

$$2 = 1^2 + 1^2$$

3 nem állítható elő

$$4 = 2^2 + 0^2$$

$$5 = 1^2 + 2^2$$

6 nem állítható elő

7 nem állítható elő

$$8 = 2^2 + 2^2$$

$$9 = 3^2 + 0^2$$

$$10 = 3^2 + 1^2$$

11 nem állítható elő

...

A következő program egy természetes számot kér, majd kiírja, hogy mely két szám négyzetének összege. A második megoldás felhasználja a *trunc()* és az *sqrt()* függvényeket.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int n,x,y;
main()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    x=0; y=0;
    do
    {
        x=x+1; y=y+1;
    }
    while (x*x+y*y<n);
    do
    {
```

```

while (x*x+y*y>n)
    y=y-1;
if (x*x+y*y<n) x=x+1;
else
{
    printf("x= %d\n",x);
    printf("y= %d\n",y);
    x=x+1;
}
}
while (x*x<=n);
system ("pause");
}

```

Második megoldás:

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int n,x,y;
main()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    x=trunc(sqrt(n/2)); y=x;
    do
    {
        while (x*x+y*y>n)
            y=y-1;
        if (x*x+y*y<n) x=x+1;
        else
        {
            printf("x= %d\n",x);
            printf("y= %d\n",y);
            x=x+1;y=y-1;
        }
    }
}

```

```

    }
}
while (x*x<=n);
system ("pause");
}

```

17. Négy négyzetszám probléma

A tételt 1621-ben Bachet sejtette meg, és $n=1\dots 325$ -ig ellenőrizte, majd Lagrange igazolta 1770-ben. Ezek szerint, az $x^2 + y^2 + z^2 + t^2 = n$ diofantoszi egyenlet mindig megoldható. Ez más szóval azt jelenti, hogy minden természetes szám előáll négy négyzetszám összegeként.

Például: $31=5^2 + 2^2 + 1^2 + 1^2 = 3^2 + 3^2 + 3^2 + 2^2$

$37=6^2 + 1^2 (+0^2 + 0^2) = 5^2 + 2^2 + 2^2 + 2^2 = 4^2 + 4^2 + 2^2 + 1^2$

$67=8^2 + 1^2 + 1^2 + 1^2 = 7^2 + 4^2 + 1^2 + 1^2 = 7^2 + 3^2 + 3^2 (+0) = 5^2 + 5^2 + 4^2 + 1^2$

$103=10^2 + 1^2 + 1^2 + 1^2 = 9^2 + 3^2 + 3^2 + 2^2 = 7^2 + 7^2 + 2^2 + 1^2 = 7^2 + 6^2 + 3^2 + 3^2 =$
 $= 7^2 + 5^2 + 5^2 + 2^2$

Írjunk olyan programot, amely egy természetes számot kér, majd megadja az összes előállítását annak, hogy mely négy szám négyzetének összegeként áll elő.

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int x,y,z,u,n,r;
main ()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    r=trunc(sqrt(n));
    for (x=r; x>=r/2; x--)
        for (y=x; y>=0; y--)
            for (z=y; z>=0; z--)
                for (u=z; u>=0; u--)

```

```

if (x*x+y*y+z*z+u*u==n)
printf("%d      %d      %d      %d\n", x, y, z, u);
system ("pause");
}

```

Ha $x^2 + y^2 + z^2 + t^2 = n$ egyenletben szereplő 2-es kitevő helyett 4-es kitevőt tekintünk, akkor a következő tétel igaz: minden természetes szám előállítható legfeljebb 53 negyedik hatvány összegeként.

18. Fermat-sejtés

Fermat a 17. század első felében élő francia matematikus az $x^2 + y^2 = z^2$ diofantoszi egyenlet általánosításával, az $x^n + y^n = z^n$ diofantoszi egyenlettel kapcsolatban egy könyv szélére a következőt írta: „Az $n > 2$ estben nincsenek olyan zérustól különböző számok, amelyek ezt az egyenletet kielégítenék. Ennek egy csodálatosan szép bizonyítását találtam, azonban a lap széle kevésnek bizonyult, hogy azt befogadja.” Ez a „bizonyítás” azonban nem maradt fenn. Azóta igen sokan fáradoztak azon, hogy Fermatnak ezt a sejtését bebizonyítsák.

Fermat igazolta, hogy $n=4$ esetén igaz a sejtés, később $n=3$ -ra Euler adta meg a megoldást. A sejtést végül Andrew Wiles amerikai matematikus 1995-ben bizonyította, hogy $p < 2 \cdot 10^6$ és p prím, akkor ilyen p –k esetén igaz a sejtés, majd ugyancsak ő bizonyította az állítást tetszőleges n -re 1996-ban.

19. Számelméleti függvények

Definíció: A pozitív egészek halmazán értelmezett valós vagy komplex értékű függvényt számelméleti függvénynek nevezzük.

$N(n)$: n pozitív osztóinak száma. Pl: 6 pozitív osztói 1, 2, 3, 6, így $N(6)=4$, 120 pozitív osztói 1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 15, 20, 24, 30, 40, 60, 120. $N(120)=15$

$S(n)$: n pozitív osztóinak összege. Pl: 6 pozitív osztóinak összege $1+2+3+6=12$, így $S(6)=12$

$S(20)=1+2+4+5+10+20=42$

$\pi(x)$ -szel az x valós számnál nem nagyobb prímszámok számát jelöli.

Például: $\pi(20) = 8$, mert 20-ig 8 darab prímszám található, ezek pedig: 2,3,5,7,11,13,17,19.

$\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{\pi(x)}{\frac{x}{\ln x}}$ határérték létezik, s ez 1, azaz $\pi(x)$ és $\frac{x}{\ln x}$ aszimptotikusan egyenlők.

Csebisev bizonyította be először a következő tételt:

$c_1 \frac{x}{\ln x} < \pi(x) < c_2 \frac{x}{\ln x}$. A tétel azt fejezi ki, hogy $\pi(x)$ körülbelül úgy nő, mint $\frac{x}{\ln x}$.

Az Euler-féle φ függvény

$\varphi(n)$: az Euler-féle φ -függvény jelöli az $1, 2, 3, \dots, n$ számok közül az n -hez relatív prímek számát. Pl: 12-höz a nála kisebb pozitív egészek közül relatív prímek az 1, 5, 7, 11 $\varphi(12) = 4$, $\varphi(11) = 10$, mivel az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 számok mindegyike relatív prím a 11-hez.

$\varphi(n) = n - 1 \Leftrightarrow n$ prím. Az is belátható, hogy $\varphi(p^k) = p^k \left(1 - \frac{1}{p}\right)$.

A $\varphi(n)$ számelméleti függvény, és az előbb említett $N(n)$, $S(n)$ számelméleti függvények mind multiplikatívak. Definíció szerint ez azt jelenti, hogy ha $(a, b) = 1$, mindannyiszor $\varphi(a \cdot b) = \varphi(a)\varphi(b)$.

Ha $n = p_1^{\alpha_1} \cdot p_2^{\alpha_2} \cdot \dots \cdot p_k^{\alpha_k} = \prod_{i=1}^k p_i^{\alpha_i}$, ahol $\alpha_i > 0$, akkor

$$\varphi(n) = n \prod_{i=1}^k \left(1 - \frac{1}{p_i}\right) = n \prod_{p|n} \left(1 - \frac{1}{p}\right)$$

Tétel: Ha $n = p_1^{\alpha_1} \dots p_k^{\alpha_k}$, akkor

$$N(n) = (a_1 + 1)(a_2 + 1) \dots (a_k + 1)$$

$$S(n) = \frac{p_1^{\alpha_1+1} - 1}{p_1 - 1} \cdot \frac{p_2^{\alpha_2+1} - 1}{p_2 - 1} \cdot \dots \cdot \frac{p_k^{\alpha_k+1} - 1}{p_k - 1}$$

$$\varphi(n) = n \left(1 - \frac{1}{p_1}\right) \left(1 - \frac{1}{p_2}\right) \dots \left(1 - \frac{1}{p_k}\right)$$

A következő program felsorolja az általunk megadott számhoz a relatív prímeket, és megadja φ értékét.

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int lkko(int a, int b)
{
    if (b==0)
        return a; else return lkko(b, a%b);
}
main()
{
    int i, n, fi;
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    for (i=1; i<n; i++)
        if (lkko(i, n) == 1)
            printf("%d\n", i);
    fi=0;
    for (i=1; i<n; i++)
        if (lkko(i, n) == 1)
            fi=fi+1;
    printf("fi: %d\n", fi);
    system ("pause");
}

```

Möbius-függvény

$\mu(n)$, a számok „négyzetmentességét” mérő függvény, minden pozitív egészre definiált. Értéke az $\{-1, 0, 1\}$ halmazból kerül ki, mely n p prímfelbontásától függ.

$\mu(n)=1$ ha n négyzetmentes, és a prímtényezők száma páros.

$\mu(n)=-1$ ha n négyzetmentes, és a prímtényezők száma páratlan.

$\mu(n)=0$, ha n nem négyzetmentes

$$\mu(1)=1$$

Egy számot négyzetmentesnek nevezünk, ha a prímtényező felbontásban minden prím kitevője 1, vagyis a szám nem osztható négyzetszámmal.

Például:

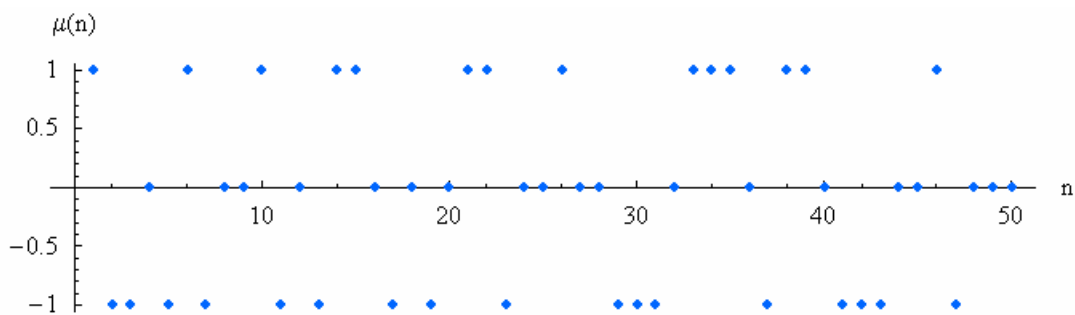
$$6 = 2 \cdot 3$$

$$30 = 2 \cdot 3 \cdot 5$$

$$154 = 2 \cdot 7 \cdot 11$$

Ellenpélda: $3^2 \nmid 18$

$\mu(n) = 1$	1, 6, 10, 14, 15, 21, 22, 26, 33, 34, 35, ...
$\mu(n) = -1$	2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 30, 31, ...
$\mu(n) = 0$	4, 8, 9, 12, 16, 18, 20, 24, 25, 27, 28, 32, ...

$$\sum_{d|n} \mu(d) = 1, \text{ ha } n=1$$

$$\sum_{d|n} \mu(d) = 0, \text{ ha } n>1$$

A program 500-tól 15000-ig ötszázásával kér egy számot, majd az általunk megadott számig kiírja, hogy milyen gyakorisággal találhatók meg azok a számok, melyek négyzetmentesek.

```
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int i,k,m,n,s;
int x[15000];
main()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
```

```

m=trunc(sqrt(n)); s=0;
for (i=1; i<n+1; i++)
x[i]=1;
for (i=2; i<m+1; i++)
{
    k=0;
    do
    {
        k=k+i*i;
        if (k<=n)
            x[k]=0;
    }
    while (k<n);
}
for (i=1; i<n+1; i++)
{
    s=s+x[i];
    if ((i%500)==0)
        printf ("i= %5d s/i= %10.5lf\n", i, (double) s/i);
}
system ("pause");
}

```

A program futásának eredménye:

500	0.61200	5500	0.60764	10500	0.60810
1000	0.60800	6000	0.60767	11000	0.60791
1500	0.61000	6500	0.60800	11500	0.60783
2000	0.60750	7000	0.60786	12000	0.60775
2500	0.60920	7500	0.60813	12500	0.60768
3000	0.60800	8000	0.60812	13000	0.60777

3500	0.60914	8500	0.60812	13500	0.60770
4000	0.60825	9000	0.60811	14000	0.60779
4500	0.60800	9500	0.60842	14500	0.60772
5000	0.60840	10000	0.60830	15000	0.60800

20. Tökéletes számok

Definíció: Tökéletes számnak nevezzük azt a természetes számot, amelynek a nála kisebb pozitív osztóinak összege maga a szám.

Már a görögök is ismertek néhány tökéletes számot, és ezeket a harmónia jelképének tekintették. Az általuk ismert tökéletes számok:

$$6=1+2+3$$

$$28=1+2+3+4+7+14$$

$$496=1+2+4+8+16+31+62+124+248$$

$$8128=1+2+4+8+16+32+64+127+254+508+1016+2032+4064$$

Euklidesz is említi az Elemek című könyvében, hogy ha egy n természetes szám felírható $n = 2^{p-1}(2^p - 1)$ alakban, ahol p és $2^p - 1$ prímek, akkor n tökéletes szám.

$$\text{Példa: } 6=2^{2-1}(2^2-1)=2 \cdot 3$$

$$28=2^{3-1}(2^3-1)=4 \cdot 7$$

$$496=2^{5-1}(2^5-1)=16 \cdot 31$$

$$8128=2^{7-1}(2^7-1)=64 \cdot 127$$

Eukleidész Kr.e. 300 körül tudta, hogy k természetes szám esetén, ha $2^{k+1} - 1$ törzsszám, akkor $2^k (2^{k+1} - 1)$ tökéletes szám. Euler (1707-1783) kimutatta, hogy fordítva is így van, azaz az összes páros tökéletes szám, $2^k (2^{k+1} - 1)$ alakú.

Válasszunk egy páros tökéletes számot és adjuk össze osztóinak reciprokait.

$$6 \text{ osztói: } 1, 2, 3, 6. \text{ A reiprokok összege: } 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{6} = 2$$

28 osztói: 1,2,4,7,14,28. A reciprok összege:

$$1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{7} + \frac{1}{14} + \frac{1}{28} = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{7} \cdot \left(1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4}\right) = \frac{7}{4} + \frac{1}{7} \cdot \frac{7}{4} = \frac{7}{4} + \frac{1}{4} = 2$$

Általánosítva:

$$p = 1 + 2 + 2^2 + \dots + 2^{n-1} = 2^n - 1$$

$$\begin{aligned} 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2^2} + \dots + \frac{1}{2^{n-1}} + \frac{1}{p} \cdot \left(1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2^2} + \dots + \frac{1}{2^{n-1}}\right) &= \frac{2^{n-1} + 2^{n-2} + \dots + 2 + 1}{2^{n-1}} \cdot \left(1 + \frac{1}{p}\right) = \\ &= \frac{2^n - 1}{2^{n-1}} \cdot \frac{p + 1}{p} = \frac{2^n - 1}{2^{n-1}} \cdot \frac{2^n - 1 + 1}{2^n - 1} = 2 \end{aligned}$$

Tehát a tökéletes szám osztóinak reciprokát összeadva mindig 2-t kapunk. Modern számítógépekkel a XX. században már egyre nagyobb tökéletes számokat sikerült előállítani. Azonban nyitott kérdés, hogy vannak-e páratlan tökéletes számok.

21. Nevezetes lineáris felbontási problémák

21.1. Partíció probléma

Hányféleképpen bontható fel egy természetes szám más természetes számok összegére?

$$m_1 + m_2 + \dots + m_k = m \quad (m, m_i \in \mathbb{N})$$

Legyen $p(n)$ egy adott természetes szám különböző felbontásainak összege. Például:

$$p(3) = 3, \text{ mert } 3 = 2 + 1 = 1 + 1 + 1$$

$$p(5) = 7, \text{ mert } 5 = 4 + 1 = 3 + 2 = 3 + 1 + 1 = 2 + 2 + 1 = 2 + 1 + 1 + 1 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1,$$

$$p(127) = 3913864295$$

$$p(138) = 12292341831$$

$$p(149) = 37027355200$$

$$p(159) = 97662728555$$

Programozása C-ben:

```
#include <stdio.h>
#include <math.h>
#define N 200
```

```

int i,j,n;
double p[N];
main()
{
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    for (i=0; i<n+1; i++)
        p[i]=1;
    for (i=2; i<n+1; i++)
        for (j=i; j<n+1; j++)
            (double) p[j]=(double) p[j]+ (double) p[j-i];
    printf("p(%d)= %lf\n",n, (double) p[n]);

    system("pause");
}

```

21.2. Pénzváltási probléma

Általánosított partíció probléma. Hányféle módon tudunk címletezni? A rendelkezésre álló pénzérték legyenek 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, amit így is jelölhetnénk: és $d[1]=\{1\}$, $d[2]=\{1,2\}$, $d[3]=\{1,2,5\}$ ...

Pl: 8 Ft-ot akarunk 1, 2, 5 forintosokkal kifizetni. Hányféleképpen tehetjük meg?

$8=1+1+1+1+1+1+1+1=2+1+1+1+1+1+1=2+2+1+1+1+1=2+2+2+1+1=2+2+2+2=5+2+1=5+1+1+1$

A programban: $n=8$, $k=3$. A lehetőségek száma: 7.

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
#include <time.h>
const int d[7]={1,2,5,10,20,50,100};
int a(int n, int k)
{

```

```

    if (n<0) return (0);
    else if (k==1) return (1);
    else return (a(n,k-1)+a(n-d[k-1],k));
}
main()
{
    int i,k,n;
    printf ("n,k:"); scanf ("%d, %d", &n, &k);
    printf ("Lehetőségek= %d\n", a(n,k));
    system("pause");
}

```

Az alábbi szabályszerűségeket vehetjük észre:

1. $a(n,1)=1$
2. $a(n,k)=0$ ha $n<0$
3. $a(n,k)=a(n, k-1)+a(n-d[k], k)$

Például:

1. $(10,1)=1$
2. $(-8,2)=0$
3. $(8,3)=(8,2)+(3,3)$ ami nem más, mint $7=5+2$

$$(15,3)=(15,2)+(10,3) \text{ az } 18=8+10$$

21.3. A Goldbach-sejtés

$4=2+2$, $6=3+3$, $8=5+3$, $10=7+3$, $12=7+5$,... A kérdés az, hogy felírható-e 4-től kezdve minden páros szám két prímszám összegeként?

A Goldbach-sejtés azt mondja ki, hogy

(I.) Minden 2-nél nagyobb páros szám előáll két prímszám összegeként.

(II.) Minden 5-nél nagyobb páratlan szám előáll három prímszám összegeként.

Ezt a sejtést a német Goldbach fogalmazta meg először 1742-ben Leonhard EULER svájci matematikushoz írt levelében, melyben azt állította, hogy minden páros szám előállítható két prímszám összegeként, és minden 6-nál nem kisebb természetes szám kifejezhető három prímszám összegeként. A válaszában Euler megjegyezte, hogy az állítás igazolásához elég

lenne belátni azt, hogy minden páros szám felbontható két prímszám összegére. Ez utóbbi állítás azonnal következik a „páros” Goldbach-sejtésből. Később részeredmények is születtek, így 1937-ben Vinogradov orosz matematikusként sikerült részben bebizonyítani a „páratlan” Goldbach-sejtést.

A következő programban azt a két prímszámot keressük, melyek összegéből előáll az általunk megadott $g > 6$ páros szám. Arra is kíváncsiak vagyunk, hogy hányféleképpen állíthatjuk elő a g számot. Ezt az összeget a program „Goldbachszám” néven adja meg.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#define TRUE 1
#define FALSE 0
int g,x,szam;
int prim(int n,int d)
{
    if (g<6)
        return 0;
    if (g%2!=0) return 0;
    if (d*d>n) return (TRUE);
    else if (n%d==0) return (FALSE);
    else return prim(n,d+2);
}
main()
{
    printf ("g="); scanf ("%d",&g);
    x=3; szam=0;
    do
    {
        if (prim(x,3))
            if (prim(g-x,3))
            {
                printf("%d + %d\n ",x,g-x);
                szam=szam+1;
            }
        x=x+2;
    } while (x<g);
    printf("Goldbachszám: %d\n",szam);
}
```

```

    }
    x=x+2;
}
while (x<=g-x);
printf (" \n");
printf ("Goldbachszam= %d\n",szam);
system ("pause");
}

```

Például:

<i>g</i>	200	202	206	208	210	212	214	216	218	220	222	224	226	228
<i>G</i>	8	9	7	7	19	6	8	13	7	9	11	7	7	12

G =Goldbach-szám

A feladat által több kérdés is felvetődhet bennünk. Mely számok tekinthetők elég kicsi, illetve elég nagy Goldbach számoknak? Vannak-e törvényszerűségek? A háromjegyű számoknál 36-tól számítják nagy Goldbach-számnak a számokat.

A kis prímszámokkal osztható számok felírásánál a sor közepén növekszik a Goldbach-szám.

Az előző példában 210 Goldbach száma a legnagyobb, mely a következőképpen állítható elő: $n=3*5*7=105$, mely kettővel megszorozva $2n=210$, így egy nagy Goldbach-szám áll elő.

22. Kombinatorikai és egyéb feladatok

1. feladat:

Számoljuk ki n elem 2-od osztályú kombinációinak számát:

```

#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <time.h>
int n,k;
int f(int n)
{

```

```

srand( time(0) );
if (n<3) return n-1;
else
{
    k=1+rand()%(n-1)/100;
    return (k*(n-k)+f(k)+f(n-k));
}
}
main()
{
    printf ("n="); scanf ("%d",&n);
    printf ("f(n)= %d\n",f(n));
    system("pause");
}

```

<i>n</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>f(n)</i>	1	3	6	10	15	21	28	36	45

$$f(n) = \binom{n}{2}$$

Kombináció alatt azt értjük, ha n különböző lehetséges módon, de sorrendre való tekintet nélkül, kiválasztunk k elemet, ekkor megkapjuk n elem k -ad osztályú kombinációit.

Képletben: $\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$, ahol $k \leq n$ $\binom{n}{0} = \binom{n}{n} = 1$

Ezt felhasználva könnyen igazolható, hogy $\binom{n+1}{k} = \binom{n}{k-1} + \binom{n}{k}$, illetve $\binom{n}{k} = \binom{n}{n-k}$

2. feladat: Pascal-háromszög

A binomiális tételből kiindulva $(a+b)^n = \binom{n}{0}a^n + \binom{n}{1}a^{n-1}b + \binom{n}{2}a^{n-2}b^2 + \dots + \binom{n}{n}b^n$ $n \in N$

Ez a Newtontól származó tétel a kéttagú kifejezések pozitív egész kitevőre való hatványozási szabályát rögzíti.

A binomiális együtthatók egy háromszög alakú táblázatban, az úgynevezett Pascal-féle háromszögben helyezhetők el az alábbi módon:

[illegible]

A Pascal-háromszögre vonatkozó néhány tulajdonság:

- A Pascal-háromszögben lévő számok a középvonalra nézve szimmetrikusan helyezkednek el.
- Bármelyik, nem a peremen levő szám a fölötte balra és jobbra álló számok összege.
- A bal oldali peremmel párhuzamosan elhelyezkedő, egymás utáni számok összege az utolsó tag alatt jobbra lévő szám.

A Pascal-háromszög n -edik sorában álló számok összege 2^n .

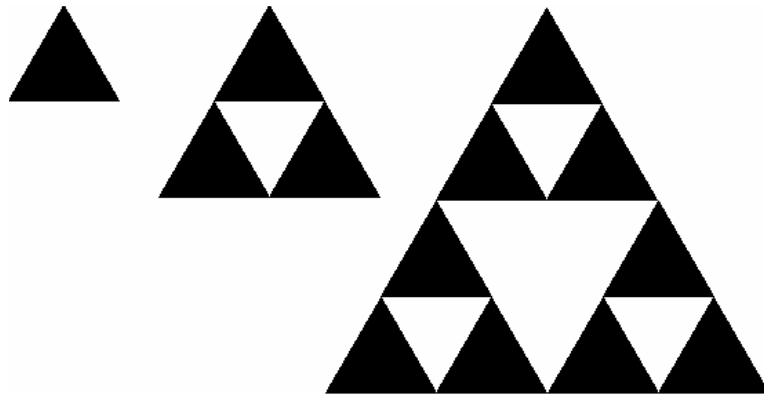
A Pascal-háromszöget leíró program:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#define G 100
int a,b,i,j,n;
int x[G];
main()
{
    printf("n= "); scanf("%d",&n);
    for(i=0; i<=n; i++)
        x[i]=0;
    for(j=0; j<=n; j++)
```

}

üresen állnak.

[illegible]

3. feladat: elemek permutációja

Hogyan tudnánk egy elemet az egyik állásból a másik állásba tenni?

Például: $n=10$, $m=3$ 0123456789-et a 3456789012 állásba transzformálja. A rotáció két tömb felcserélését jelenti $AB \rightarrow BA$. Alkalmazzuk REVERSE eljárást, amely egy blokkot felforgat, $A \rightarrow A^R$. Utána képezzük $(A^R B^R)^R$ ez pedig BA .

Például: $n=10$, $m=3$ 0123456789 $\rightarrow$ 2109876543 $\rightarrow$ 3456789012.

A REVERSE eljárást háromszor kell meghívni:

REVERSE (1, m):210 3456789

REVERSE ($m+1$, n):210 9876543

REVERSE (1, n):3456789 012

C-ben megvalósítva:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
int k,m,n,i,j,t;
int v[200];
void reverse (int l,int r)
{
    i=l; j=r;
    while (j-i>0)
    {
        t=v[i]; v[i]=v[j]; v[j]=t;
```

```

        i=i+1; j=j-1;
    }
}
main()
{
    printf ("m="); scanf ("%d", &m);
    printf ("n="); scanf ("%d", &n);
    for (k=1; k<=n; k++)
        v[k]=k;
    reverse(1,m); reverse(m+1,n);
    reverse(1,n);
    for (k=1; k<=n; k++)
        printf ("%d", v[k]);
    system ("pause");
}

```

4. feladat:

Definiáljunk egy f függvényt $a \geq 0$ egész számok halmazára. $f(0)=0$, $f(1)=1$, $f(2n)=f(n)$, $f(2n+1)=f(n)+f(n+1)$ $n \geq 0$.

$$\begin{aligned}
 f(85) &= f(42) + f(43) \\
 &= f(21) + f(21) + f(22) \\
 &= 2 * f(21) + f(11) \\
 &= 2 * f(10) + 3 * f(11) \\
 &= 5 * f(5) + 3 * f(6) \\
 &= 8 * f(3) + 5 * f(2) \\
 &= 13 * f(1) + 8 * f(3) \\
 &= 13 * f(0) + 21 * f(1) \\
 &= 21
 \end{aligned}$$

Ennek megfelelően a képlet:

$$g(n, i, j) = i * f(n) + j * f(n+1)$$

$$g(2n, i, j) = i * f(2n) + j * f(2n+1) = (i+j) * f(n) + j * f(n+1) = g(n, i+j, j)$$

$$g(2n+1, i, j) = i * f(2n+1) + j * f(2n+2) = i * f(n) + (i+j) * f(n+1) = g(n, i, i+j)$$

$g(2n,i,j)=g(n,i+j,j)$

$g(2n+1,i,j)=g(n,i,i+j)$

$f(n)=g(n,1,0)$

$g(0,i,j)=j$ $f(n)=j$

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <math.h>
double n;
double g(double n,int i,double j)
{
    if (n==0) return j;
    else if (n/2!=((int)(n/2)))
        return (g((n-1)/2,i,i+j));
    else return (g(n/2,i+j,j));
}
main()
{
    printf("n="); scanf("%lf",&n);
    printf ("f(n)= %lf\n",  g(n,1,0));
    system ("pause");
}
```

Irodalomjegyzék

Arthur Engel: Mathematisches experimentieren mit dem PC. Ernst Klett Schulverlag, Stuttgart, 1991.

Ágotai László: Ez az optimum. Szalay Könyvkiadó és Kereskedőház Kft., Kisújszállás, 1999.

Benkő Tiborné, Benkő László, Tóth Bertalan, Varga Balázs: Programozzunk Turbo Pascal nyelven. Computerbooks, Budapest, 1996.

Benkő Tiborné, Benkő László, Tóth Bertalan: Programozzunk C nyelven! Computerbooks, Budapest, 2004.

Dr. Szendrei János: Algebra és számelmélet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

Dusza Árpád: Algoritmusok Pascal nyelven. Dusza Bt., Miskolc, 2005.

Freud Róbert-Gyarmati Edit: Számelmélet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.

Juhász István, Kósa Márk, Pánovics János: C példatár. Panem, Budapest, 2005.

Kovács Ákos-Csorba Kristóf: Ismerkedés a programozással. Pedellus, Debrecen, 2000.

URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/A_sz%C3%A1melm%C3%A9let_alapt%C3%A9tele

URL: <http://www.bke.hu/~sg/szekciok/matekszek/lexikon.html>

URL: <http://www.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/matematika/speckoll/1999/algebra/algebra.html#Goldbach>

URL: http://www.math.klte.hu/~turjanyi/algebra_2006-07-1/a0605.doc

URL: http://matek.fazekas.hu/portal/eloadas/2005/eloadas_2005_11_22_freud.pdf

URL: <http://www.ttk.pte.hu/matek/ltoth/>